

Piotr Russel

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Instytut Finansów
piotr.russel@sgh.waw.pl

KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEGO SYSTEMU PODATKOWEGO NA TŁE SYSTEMÓW PODATKOWYCH WYBRANYCH KRAJÓW UE

Streszczenie: Głównym celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy funkcjonujący w Polsce system podatkowy jest istotną destymulantą procesów rozwojowych, a w szczególności czy jest on poważną barierą hamującą napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski. Przeprowadzona analiza dowiodła, iż głównym problemem polskiego systemu podatkowego nie jest wysokość podatków, ale jego skomplikowanie wynikające z niejasnych i trudnych w stosowaniu przepisów prawa podatkowego.

Słowa kluczowe: system podatkowy, konkurencyjność, bezpośrednie inwestycje zagraniczne.

Klasyfikacja JEL: G38, H25, H30, K34.

THE COMPETITIVENESS OF THE POLISH TAX SYSTEM IN COMPARISON TO THOSE IN SELECTED EU COUNTRIES

Abstract: This article attempts to answer the question whether the Polish taxation system inhibits development processes; and in particular whether it is a major barrier to the inflow of foreign direct investment into Poland. The analysis performed shows that the main problem in the Polish tax system is not the level of taxes but their complexity, which is caused by tax regulations which are unclear and difficult to apply.

Keywords: tax system, competitiveness, foreign direct investment.

Wstęp

W debacie publicznej bardzo często wyrażane są poglądy głoszące, iż polski system podatkowy jest niekonkurencyjny w porównaniu do systemów podatkowych innych krajów UE i nie przyciąga zagranicznych inwestorów do prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce. W szczególności wskazuje się, iż kraj nasz często przegrywa walkę o inwestora z takimi krajami, jak Słowacja, Czechy czy Estonia.

Zasadniczym celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy funkcjonujący w Polsce system podatkowy jest istotną destymulantą procesów rozwojowych, a w szczególności czy jest on poważną barierą hamującą napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) do Polski. W celu weryfikacji tak postawionej hipotezy badawczej zostanie przeprowadzona analiza wyników badań prowadzonych cyklicznie przez Bank Światowy, prezentowanych w raportach Doing Business, jak również badania ankietowego przeprowadzonego w 2014 r. przez firmę konsultingową KPMG.

1. Czynniki determinujące podjęcie decyzji inwestycyjnej

Na wstępie należy zaznaczyć, iż na konkurencyjność danej gospodarki i jej zdolność do przyciągania inwestycji zagranicznych wpływa cały szereg czynników, wśród których istotny, ale niekoniecznie determinujący podjęcie decyzji inwestycyjnej jest obowiązujący w danym kraju system podatkowy. Klimat inwestycyjny kraju jest bowiem tworzony przez następujące uwarunkowania [Stawicka 2007, s. 117 i n.]:

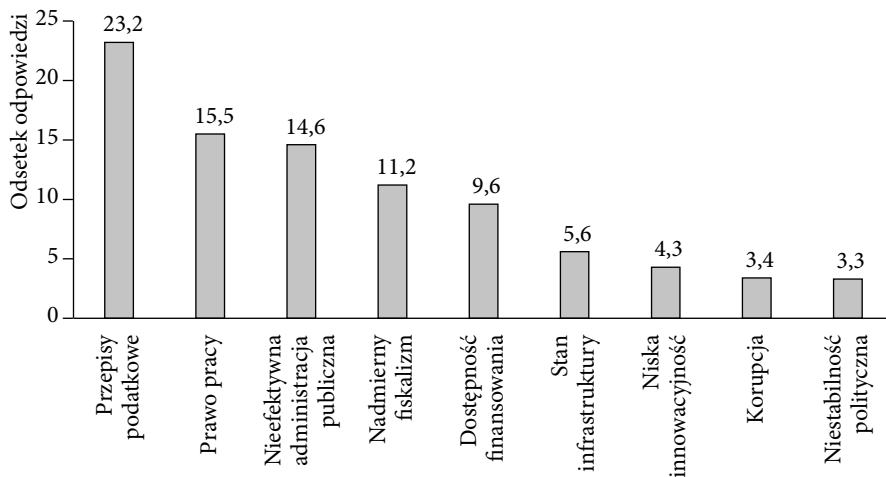
- ekonomiczne (rozwój i wzrost gospodarczy, możliwości konsumpcyjne społeczeństwa, poziom inflacji, bilans obrotów bieżących, stan finansów publicznych, jakość prowadzonej polityki pieniężnej oraz polityki gospodarczej);
- społeczne (system oświaty i szkolnictwa wyższego, nakłady na naukę, gwarancje przemieszczania się i swoboda wyboru zawodu, pozycja związków zawodowych);
- polityczne (stabilność polityczna, strategia wobec napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, pomoc publiczna dla zagranicznych przedsiębiorstw inwestycyjnych oraz podatność na korupcję);
- prawnoadministracyjne (jakość przepisów prawa dotyczących inwestorów zagranicznych, działalność państwowej agencji w zakresie przyciągania bezpośrednich inwestycji zagranicznych).

Uzasadnieniem powyższej tezy jest fakt, iż mimo że polski system podatkowy od wielu lat jest wskazywany jako zdecydowanie niesprzyjający prowadzeniu działalności gospodarczej, to Polska pozostaje jednym z liderów wśród grupy nowych państw członkowskich UE pod względem napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Według danych NBP w 2012 r. Polska pozyskała 24% ogółu BIZ przypadających na nowe kraje członkowskie UE, zaś w latach 2009–2011 udział ten był jeszcze wyższy (w 2011 r. przekraczał 40% [*Polskie* 2014, s. 16]). Należy bowiem podkreślić, iż w świetle porównań międzynarodowych polska gospodarka pozostaje jedną z najbardziej konkurencyjnych wśród nowych krajów członkowskich UE. Dla przykładu, w najnowszym rankingu konkurencyjności Światowego Forum Gospodarczego Polska zajęła 43 pozycję na 148 sklasyfikowanych państw [*The Global*]. Z nowych członków UE wyższą lokatę od Polski osiągnęły: Estonia – 29 miejsce (awans o 3 pozycje), Czechy – 37 pozycja (awans o 9 pozycji), Litwa – 41 miejsce (poprawa o 7 miejsc) oraz Łotwa (awans o 10 pozycji). Niepokoić powinien fakt, iż od kilku lat możemy zaobserwować powolną tendencję spadkową w zakresie pozycji Polski w tym rankingu (najwyższą 39 lokatę zajmowaliśmy w 2010 r.), przy jednoczesnej poprawie pozycji konkurencyjnej większości naszych rywali z grupy nowych członków UE (oprócz wyżej wymienionych krajów nadbałtyckich, które wyprzedziły Polskę, istotną poprawę w tegorocznym rankingu odnotowała np. Rumunia, która awansowała z 76 na 59 pozycję). W trakcie przeprowadzonego przez Światowe Forum Gospodarcze badania przedsiębiorcy zidentyfikowali również kluczowe bariery, które ich zdaniem w największym stopniu wpływają negatywnie na możliwości prowadzenia działalności gospodarczej w naszym kraju (rysunek 1).

Warto podkreślić, iż we wspomnianym raporcie Światowego Forum Gospodarczego ankietowani przedsiębiorcy ponad dwukrotnie częściej wskazywali na skomplikowane przepisy podatkowe jako barierę rozwoju gospodarczego aniżeli na nadmierny fiskalizm. W ich ocenie główny problem leży nie tyle w samej wysokości obciążenia fiskalnego, ile w problemach wynikających z niejasnych i trudnych w stosowaniu przepisach prawa podatkowego.

Jeśli chodzi o bariery hamujące napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski, to należy do nich zaliczyć [*Bariery* 2013]:

- bariery związane ze wspieraniem inwestorów,
- bariery związane z prawem pracy,
- bariery związane z inwestycjami w odnawialne źródła energii,
- bariery związane z prawem podatkowym,

Rysunek 1. Najważniejsze czynniki negatywnie wpływające na warunki prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce

Źródło: [The Global Competitiveness]

- pozostałe bariery (odszkodowanie za szkody wynikające z wywłaszczenia nieruchomości, brak należytej ochrony inwestycji przed sądami i organami egzekucyjnymi, problem związany z nowelizacją ustawy o gospodarce nieruchomościami Skarbu Państwa).

Inwestorzy obsługiwani przez Polską Agencję Informacji i Inwestycji Zagranicznych wśród barier związanych z prawem podatkowym wskazują na: niejednolite interpretacje prawa podatkowego, brak umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania między Polską a Tajwanem, wadliwe uregulowanie definicji budowli w ustawie o podatkach i opłatach lokalnych oraz brak możliwości tworzenia tzw. grup VAT. Nie narzekają natomiast na wysokość płaconych w Polsce podatków – ten czynnik traktują jako przewagę Polski nad innymi krajami konkurującymi z nami o inwestorów zagranicznych [<http://www.paiz.gov.pl>].

2. Wyniki badań międzynarodowych dotyczące konkurencyjności polskiego systemu podatkowego

Porównanie konkurencyjności polskiego systemu podatkowego z wybranymi krajami UE, tj. Estonią, Słowacją i Czechami, zostanie dokonane na podstawie wyników najnowszego Raportu Banku Światowego *Doing Business 2015*

poświęconego warunkom prowadzenia biznesu w 189 krajach świata¹. Polska została w nim sklasyfikowana na 32 pozycji (Estonia – 17 miejsce, Słowacja – 37, Czechy – 44).

Niskie oceny Polska uzyskała w następujących obszarach:

- stopień trudności w uzyskiwaniu niezbędnych pozwoleń (decyzji administracyjnych, koncesji, głównie dotyczących zezwoleń na budowę) – 137 pozycja na 189 sklasyfikowanych państw (dla porównania Estonia – 20, Słowacja – 110, Czechy – 139);
- łatwość płacenia podatków – 87 pozycja (Estonia – 28, Słowacja – 100, Czechy – 119);
- łatwość rozpoczynania działalności gospodarczej – 85 miejsce (Estonia – 26, Słowacja – 77, Czechy – 110).

Niska ocena polskiego systemu podatkowego jest wypadkową trzech elementów składowych branych pod uwagę przy sporządzaniu rankingu, tj.:

- liczby płatności podatkowych, którą zobowiązani są wykonać podatnicy w ciągu roku;
- czasu, który należy poświęcić na wypełnienie formalności podatkowych;
- całkowitej stopy opodatkowania liczonej w relacji do osiągniętych zysków.

Porównanie dwóch pierwszych czynników obrazujących czasochłonność związaną z wypełnieniem zobowiązań podatkowych zaprezentowano w tabeli.

Spośród czterech analizowanych krajów wyraźnym liderem pod względem prostoty systemu podatkowego jest Estonia, w której przedsiębiorca w ciągu roku jest zobligowany do dokonania siedmiu płatności podatkowych, co zajmuje mu tylko 81 godzin. Dla porównania w Czechach, mimo relatywnie niewielkiej liczby płatności podatkowych, wypełnienie formalności zajmuje rocznie aż 413 godzin. W Polsce, mimo konieczności dokonania 18 płatności w ciągu roku, czas potrzebny na wypełnienie spraw związanych z podatkami

¹ W rankingu państw, prowadzonym pod kątem stopnia łatwości prowadzenia biznesu, Bank Światowy w swojej metodologii uwzględnia wskaźnik obliczony dla każdego państwa, który jest oparty na 10 czynnikach związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej, tj. (1) łatwość rozpoczynania działalności gospodarczej, (2) stopień trudności w uzyskiwaniu niezbędnych pozwoleń (decyzji administracyjnych, koncesji, głównie dotyczących zezwoleń na budowę itp.), (3) zatrudnianie i zwalnianie pracowników (ten czynnik został usunięty w rankingu 2011 r. i na jego miejsce w 2012 r. wprowadzono wskaźnik łatwości w uzyskiwaniu dostępu do energii elektrycznej), (4) stopień złożoności procedur związanych z nabyciem i rejestracją praw własności (bezpieczeństwo prawne), (5) łatwość pozyskiwania kredytów, (6) stopień ochrony interesów inwestorów (od rankingu 2015 r. – wskaźnik ten koncentruje się na inwestorach mniejszościowych), (7) łatwość płacenia podatków, (8) stopień trudności w wymianie zagranicznej, (9) egzekwowanie wykonania postanowień kontraktów handlowych (głównie sprawność dochodzenia praw przed sądami), (10) łatwość przeprowadzania procedur związanych z bankructwem przedsiębiorstw.

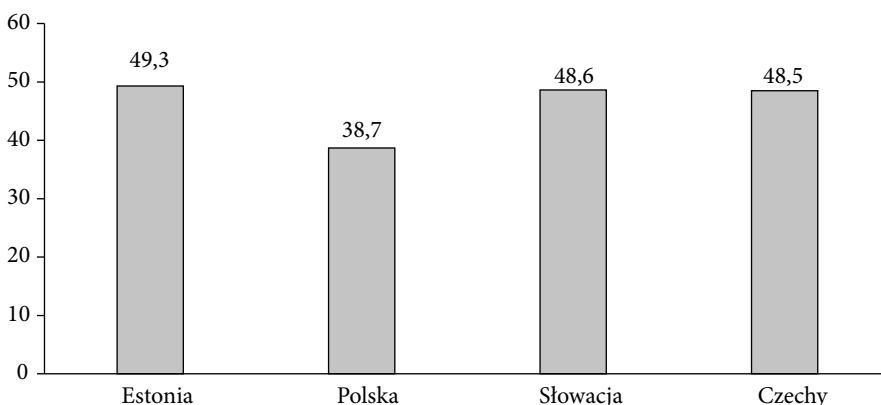
Liczba płatności podatkowych oraz czas niezbędny na załatwienie spraw związanych z podatkami w Polsce, Estonii, Czechach i na Słowacji

Kraj	Liczba płatności podatkowych w ciągu roku	Czas potrzebny na dokonanie rozliczeń podatkowych (w godz.)
Estonia	7	81
Polska	18	286
Słowacja	20	207
Czechy	8	413

Źródło: Doing Business 2015, <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf>.

jest ok. 30% krótszy aniżeli w Czechach. Warto podkreślić, iż w ciągu ostatnich sześciu lat stopień czasochłonności wypełniania procedur podatkowych uległ istotnej redukcji: w Polsce z 418 godzin do 286, w Czechach z 930 do 413, na Słowacji z 325 godzin do 207 (w Estonii pozostał na tym samym bardzo niskim poziomie 81 godzin)².

Ciekawych wniosków dostarcza porównanie trzeciego czynnika branego pod uwagę w rankingu przez Bank Światowy, tj. całkowitej stopy opodatkowania, obejmującej zarówno podatek dochodowy (CIT), podatki obciążające pracę (*labour tax and contributions*), jak i inne podatki wpływające na wysokość zysków przedsiębiorstw (rysunek 2).

Rysunek 2. Całkowita stopa opodatkowania – total tax rate (jako % zysku brutto) w Polsce, Estonii, Czechach i na Słowacji

Źródło: Doing Business 2015

² Porównując dane Doing Business 2015 oraz Doing Business 2009.

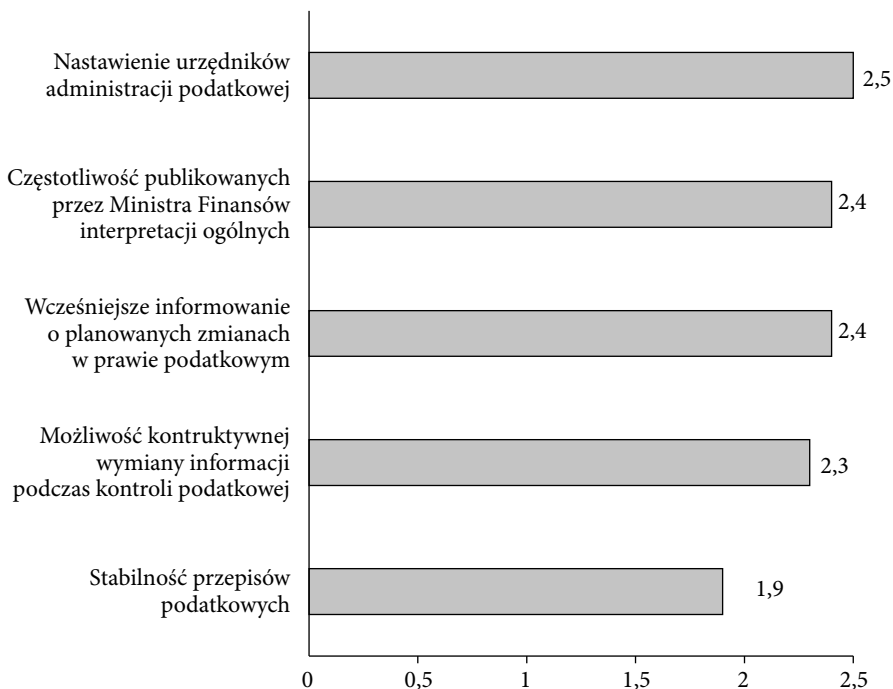
Z danych zaprezentowanych na rysunku 2 wynika, iż całkowita stopa opodatkowania spośród czterech analizowanych krajów jest najwyższa w Estonii – 49,3%, zaś zdecydowanie najniższa w Polsce – 38,7%. Jednakże od wielu już lat Estonia stosuje specyficzne rozwiązania w zakresie opodatkowania dochodów spółek działających na jej terenie [Rzepecka]:

- jednym z najważniejszych bodźców podatkowych dla inwestorów lokujących swoje przedsięwzięcia w Estonii jest zerowa stawka podatkowa w odniesieniu do reinwestowanego w Estonii zysku inwestora – jak długo wygenerowane dochody (zyski) przez estońskie spółki nie są z nich wypłacane, pozostają one całkowicie wolne od opodatkowania, co oznacza efektywną zerową stawkę podatku dochodowego;
- powyższe rozwiązanie eliminuje występujący np. w Polsce problem podwójnego opodatkowania spółek kapitałowych w przypadku gdy wspólnikiem jest osoba fizyczna – najpierw dochód jest opodatkowywany podatkiem dochodowym od osób prawnych, a następnie dochód ten, pomniejszony o zapłacony podatek, jeżeli jest dystrybuowany w formie dywidendy do udziałowców, podlega kolejnemu opodatkowaniu podatkiem dochodowym na poziomie wspólników; rozwiązanie przyjęte w Estonii zakłada, iż dochód jest opodatkowywany tylko raz w momencie dystrybucji zysków w formie dywidendy (stosowana jest wówczas 21% stawka podatkowa);
- brak odliczeń czy ulg w sposób istotny upraszcza system podatkowy i powoduje krótki czas prowadzonych kontroli podatkowych, niewielką liczbę prowadzonych postępowań podatkowych, a w konsekwencji możliwość ograniczenia zatrudnienia w administracji podatkowej;
- przy ustalaniu dochodu do opodatkowania jest stosowana zasada kasowa, a nie memoriałowa, co oznacza, iż przy wyznaczaniu podstawy opodatkowania brane są pod uwagę tylko faktycznie zrealizowane wpływy i wydatki.

Estoński system podatkowy znajduje się również na pierwszym miejscu w rankingu konkurencyjności podatkowej państw OECD [2014 *International Tax*] (dla porównania Polska – 26 miejsce, Czechy – 16, Słowacja – 8). Ranking ten uwzględnia w sumie ok. 40 parametrów (m.in. wysokość poszczególnych podatków, ich bazę oraz uciążliwość przy wypełnianiu zobowiązań podatkowych). Polski system podatkowy najwyższą notę otrzymał w obszarze podatku od dochodów korporacyjnych (8 miejsce), zaś najniższą (34) – podatków konsumpcyjnych.

3. Wyniki badania KPMG dotyczące stopnia przejrzystości polskiego systemu podatkowego

Badanie dotyczące systemu podatkowego w Polsce zostało przeprowadzone w styczniu 2014 r. wśród uczestników Kongresu Podatków i Rachunkowości KPMG, tj. przedstawicieli kadry zarządzającej, dyrektorów finansowych, głównych księgowych oraz szefów sprawozdawczości finansowej i kontrolingu. Celem badania było poznanie oceny polskiego systemu podatkowego z punktu widzenia kadry najwyższego szczebla przedsiębiorstw z różnych branż działających na terenie całej Polski. W badaniu wzięły udział 154 osoby [<http://www.kpmg.com/PL>]. Respondenci oceniali wybrane elementy polskiego systemu podatkowego w pięciostopniowej skali: 1 – bardzo słaba ocena, 2 – słaba, 3 – średnia, 4 – dobra, 5 – bardzo dobra. W wyniku przeprowadzonego badania uzyskano średnią ocenę na poziomie 2,3, co oznacza bardzo słabą notę (rysunek 3).

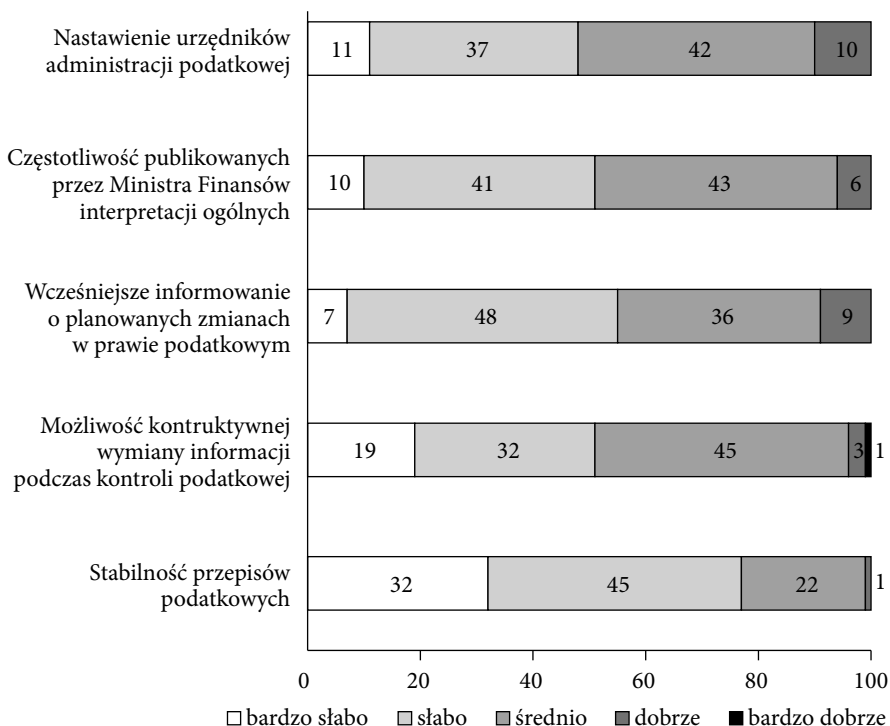

Rysunek 3. Ocena systemu podatkowego w Polsce w świetle badania KPMG

Źródło: KPMG 2014

Wszystkie elementy systemu podatkowego zostały ocenione negatywnie, o czym świadczy fakt, iż najlepiej oceniony obszar, tj. nastawienie urzędników administracji podatkowej, uzyskało średnią notę na poziomie 2,5, co w języku szkolnym odpowiadałoby ocenie miernej z plusem.

W ocenie respondentów najgorzej oceniona została stabilność obowiązujących w Polsce przepisów podatkowych – aż 77% ankietowanych osób oceniło ją jako słabą lub bardzo słabą. Na możliwość konstruktywnej wymiany informacji podczas kontroli podatkowej wskazało zaledwie 4% ankietowanych, zaś ponad połowa ocenia ten obszar jako niezadowolający (rysunek 4).

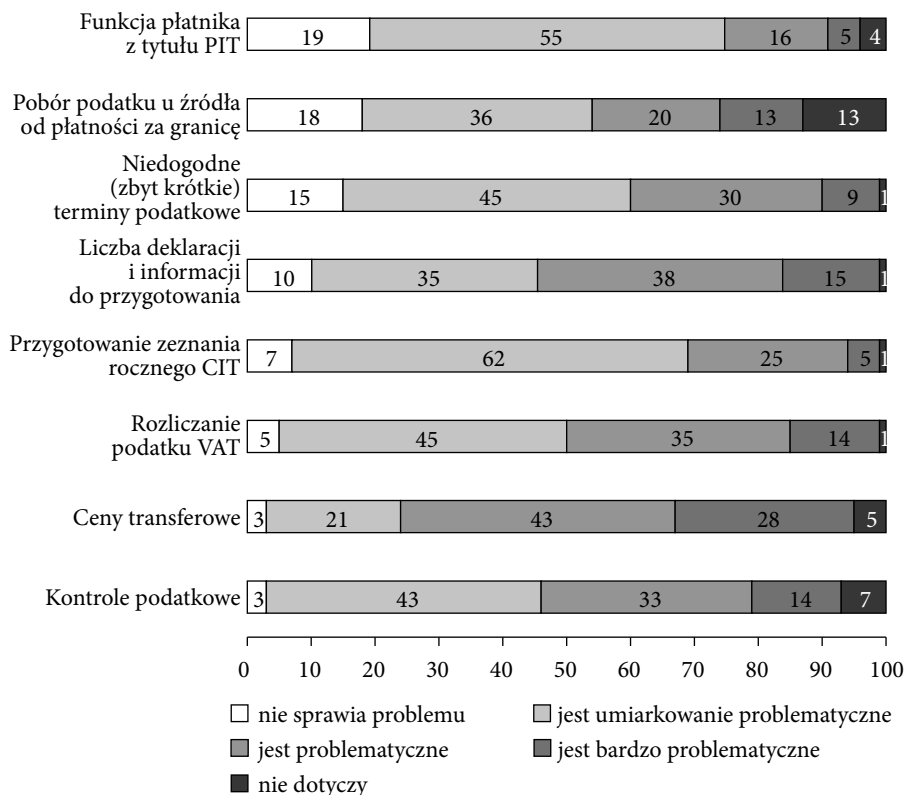

Rysunek 4. Ocena wybranych elementów składowych polskiego systemu podatkowego (rozkład odpowiedzi w %)

Źródło: KPMG 2014

Jeśli chodzi o szczegółowe kwestie podatkowe sprawiające podatnikom w Polsce największe problemów, to należy do nich zaliczyć przede wszystkim (rysunek 5):

- przepisy dotyczące cen transferowych – ich stosowanie jest oceniane jako problematyczne lub bardzo problematyczne przez 71% respondentów;
- liczbę deklaracji i informacji do przygotowania – 53% ankietowanych uznało ten obszar za problematyczny lub bardzo problematyczny;
- rozliczenia podatku VAT oraz kontrole podatkowe – te obszary zostały ocenione jako problematyczne przez odpowiednio 49% i 47% ankietowanych.

Rysunek 5. Problematyczność kwestii podatkowych z punktu widzenia przedsiębiorstw

Źródło: KPMG 2014

Z danych zawartych na rysunku 5 wynika również, iż relatywnie najmniej problemów sprawia respondentom wypełnianie obowiązków wynikających z funkcji płatnika z tytułu PIT oraz pobór podatku u źródła od płatności za granicę.

Podsumowanie

Podsumowując prowadzone rozważania, można sformułować następujące wnioski:

- Według najnowszego rankingu Banku Światowego *Doing Business 2015* obowiązujący w Polsce system podatkowy sklasyfikowany na 85 miejscu (na 189 możliwych) jest zdecydowanie mniej konkurencyjny niż obowiązujący w Estonii (28 pozycja w rankingu). Pod względem łatwości płacenia podatków Polska wyprzedza jednak Słowację (100 miejsce) oraz Czechy (122 miejsce).
- W przypadku Polski problemem jest nie tyle wysokość łącznego obciążenia dochodów (ta bowiem jest jeszcze wyższa u naszych konkurentów), ile skomplikowanie polskiego systemu podatkowego wynikające z niejasnych i trudnych w stosowaniu przepisów prawa podatkowego. W ocenie inwestorów zagranicznych barierą hamującą napływ BIZ z obszaru systemu podatkowego są m.in. niejednolite interpretacje prawa podatkowego czy brak możliwości tworzenia tzw. grup VAT [Bariery 2013].
- Powyższą tezę potwierdzają wyniki raportu Światowego Forum Gospodarczego poświęconego konkurencyjności poszczególnych gospodarek. Blisko co czwarty ankietowany przedsiębiorca wskazał na przepisy podatkowe jako czynnik negatywnie wpływający na warunki prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce – była to jednocześnie główna bariera hamująca rozwój przedsiębiorczości (na nadmierny fiskalizm wskazało ponad dwukrotnie mniej respondentów).
- Stopień złożoności polskich przepisów podatkowych nie uległ w ostatnich latach istotnej redukcji, o czym może świadczyć wzrost liczby wniosków o wydanie indywidualnych interpretacji prawa podatkowego (z 28 423 w 2009 r. do 35 256 w 2013 r.), jak również liczby zapytań skierowanych do Krajowej Informacji Podatkowej (z 1 504 074 w 2010 r. do 1 690 444 w 2013 r.) [www.mofnet.gov.pl].
- System podatkowy stanowi większą barierę w prowadzeniu działalności gospodarczej dla małych i średnich przedsiębiorstw działających w Polsce, aniżeli dla dużych inwestorów zagranicznych lokujących w naszym kraju swój kapitał. Wyżej sformułowaną tezę o stosunkowo małym znaczeniu systemu podatkowego przy przyciąganiu zagranicznych inwestorów potwierdzają badania przeprowadzone przez firmę konsultingową KPMG [Dlaczego Polska 2006]. Badanie zostało przeprowadzone na grupie 32 inwestorów zagranicznych, którzy dokonali inwestycji w Polsce w latach 2000–2005. W ocenie inwestorów najważniejszymi czynnikami przy po-

dejmowaniu decyzji o wyborze Polski na miejsce inwestycji stanowiły: koszty pracy oraz lokalizacja geograficzna (po 22,6% wskazań), wielkość rynku (21,4% odpowiedzi) oraz kwalifikacje pracowników (11,9%). Badanie przeprowadzone przez KPMG pokazało również, że takie czynniki, jak stopy podatkowe czy koszty uzyskania przychodu (2,4% odpowiedzi), miały niewielki wpływ na zaangażowanie kapitału w naszym kraju [Kujawka i Szałucka 2007, s. 93].

Warto również zwrócić uwagę na inne – poza systemem podatkowym – obszary, które obecnie negatywnie wpływają na warunki prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce. Są to m.in.: czasochłonność procedur związanych z zakładaniem działalności gospodarczej, stopień trudności w uzyskiwaniu niezbędnych pozwoleń (decyzji administracyjnych, koncesji, głównie dotyczących zezwoleń na budowę) czy problemy w egzekwowaniu praw (zwłaszcza w egzekwowaniu należności) między przedsiębiorcami. Dodatkowym czynnikiem, który w dłuższym okresie będzie oddziałował na poziom konkurencyjności naszej gospodarki, jest niski poziom jej innowacyjności. Problem pogłębia fakt, iż jak pokazuje badanie Światowego Forum Gospodarczego, Polskę cechuje bardzo niski poziom w zakresie zdolności zatrzymania odpływu młodych, zdolnych osób (117 miejsce na 148 sklasyfikowanych krajów) i jeszcze niższa pozycja, jeśli chodzi o zdolność do przyciągania talentów z zagranicy (124 miejsce na 148 państw).

Bibliografia

- 2014 *International Tax Competitiveness Index Rankings*, http://taxfoundation.org/sites/taxfoundation.org/files/docs/TaxFoundation_ITCI_2014_0.pdf [dostęp: 13.12.2014].
- Bariery w napływie bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski*, 2013, Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych, Warszawa, marzec.
- Dlaczego Polska. Plusy i minusy prowadzenia działalności w ocenie inwestorów*, 2006, KPMG.
- <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf> [dostęp: 12.12.2014].
- <http://www.kpmg.com/PL/pl/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Strony/polski-system-podatkowy-w-ocenie-uczestnikow-kongresu-podatkow-i-rachunkowosci-kpmg-edycja-2014.aspx> [dostęp: 12.12.2014].
- http://www.paiz.gov.pl/20130313/co_przeszkadza_inwestorom_zagranicznym [dostęp: 12.12.2014].

- Kujawka, M., Szałucka, M., 2007, *Motywy podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce*, w: Balcerzak, A.P., Górecka, D. (red.), *Uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego Polski*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Polskie i zagraniczne inwestycje bezpośrednie w 2012 r.*, 2014, Departament Statystyki Narodowego Banku Polskiego, Warszawa, styczeń.
- Rzepecka, A., *Estonia – bez i z podatkiem dochodowym, czyli jak zjeść ciastko i je mieć*, <http://finansezagranica.pl/2013/12/23/estonia-bez-i-z-podatkiem-dochodowym-czyli-jak-zjesc-ciastko-i-je-miec/> [dostęp: 13.12.2014].
- Stawicka, M., 2007, *Atrakcyjność inwestycyjna*, CeDeWu, Warszawa.
- The Global Competitiveness Report 2014–2015*, Światowe Forum Gospodarcze, http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/aktualnosci/wiadomosci_2014/wef.html .